

УДК 159.922.63:17.022.1
DOI 10.32999/ksu2312-3206/2019-2-11

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАДОВОЛЕНОСТІ ЖИТТЯМ ТА ЖИТТЕСТІЙКИХ УСТАНОВОК ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ

Новікова Жанна Михайлівна,
асистент кафедри теоретичної та практичної психології
Національний університет «Львівська політехніка»
marry110406@gmail.com
ORCID 0000-0002-8061-6117

У статті поставлено за мету теоретично проаналізувати детермінанти та фактори, які впливають на задоволеність життям осіб похилого віку, визначити соціальні та внутрішньо-особистісні чинники. Емпірично дослідити специфіку та рівень життєстійкості осіб похилого віку. Встановити залежність ступеню задоволеності життям від рівня життєстійкості в осіб похилого віку. Застосовувались такі методи, як бесіда з геронтологами, психологами, які надають психологічну допомогу людям похилого та старезного віку, з особами похилого віку, медичним та обслуговуючим персоналом гериатричних пансіонатів, близькими та рідними, також проводилось спостереження за особами похилого та старезного віку. Використовувалась методика «Тест життєстійкості» (С. Мадді, в адаптації Д.О. Леонтьєв, О.І. Рассказової). **Результати та висновки.** У дослідженні було розглянуто моделі задоволеності життям та їх основні характеристики. Виділено поняття «мудрість» як психологічний феномен, який сприяє формуванню позитивного ставлення до життя в людей похилого віку. Визначено поняття «життєстійкість» та обґрунтовано значущість життєстійкості в задоволеності життям. Емпірично доведено, що особи похилого віку активно використовують такі життєстійкі установки, як «контроль» та «включеність». Встановлено залежність ступеню задоволеності життям від рівня життєстійкості в осіб похилого віку: чим вище рівень життєстійкості, тим вище ступень задоволеності життям. В осіб похилого віку, які мають високий рівень життєстійкості, задоволення життям пов'язано, перш за все, із соціальним життям, де вони проявляють активну позицію та позитивне прийняття свого минулого. Для людей похилого віку, які мають низький рівень життєстійкості, важливим у задоволенні життям є власне благополуччя, задоволення їх життєвих потреб. За результатами дослідження було заплановано розробити програму психологічного супроводу осіб похилого віку, яка спрямована на підвищення рівня життєстійкості осіб похилого віку.

Ключові слова: мудрість, стресостійкість, суб'єкт, контроль, включеність, прийняття виклику.

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF SATISFACTION OF LIVES AND HARDINESS OF OLDER PEOPLE

Novikova Zhanna Mykhailivna,
Assistant of Department of Theoretical and Practical psychology
Lviv Polytechnic National University
marry110406@gmail.com
ORCID 0000-0002-8061-6117

Purpose. In the article have taken a goal theoretical analysis of determination and factors which influence on contentment of life elderly people, ascertain social and individual reason. Empirical research specially and level hardness elderly people. Accentuated on the concept "wisdom" which is a psychology's phenomenon and encourage forming a positive relation for life at elderly people. Methods. Have used such a method as talking with gerontologists psychologists which give a psychology help of elderly people with doctors and staffs which serve of elderly people, with relative. In the study have used method supervision to elderly people and test "Hardness test" (S. Maddy, adaptation by D. Leontyev, E. Rasskazova). Results. In the study have being looked models satisfaction of life and their main characterizes. Have distinguished concept "wisdom" how a psychological phenomena which to influence on forming positive attitude by life at elderly people. Have defined concept "hardness" and evidenced an important of hardness for satisfaction by life. The empirical evidence what elderly people use more such a hardness setting how control and commitment. Have proved addiction extent satisfaction of life by level of hardness, than is height the level hardness then is height extent satisfaction of life. Conclusions. By the elderly people who have height the level hardness, the satisfaction of life is related with social life. In the social life elderly people have an actual position, participate in a nowadays life and have a positive view on their past. By the elderly people who have low the level hardness is important their well-being, satisfaction their needs. For the results of study was planning to do the program of psychological maintenance of the elderly people which to help height of level hardness the elderly people.

Key words: elderly people, wisdom, hardness, gratification by life, control, commitment.

Вступ

Виходячи з того, що віковий період людей похилого та старезного віку досліджено недостатньо, важко визначити відмінності задоволеності життям у людей похилого віку, виділити ті фактори, які найбільш впливають на задоволеність їх життям.

Науковий інтерес до вікового періоду людей похилого та старезного віку зумовлений, з одного боку, незначною кількістю досліджень психологічних особливостей даної вікової категорії, з іншого – збільшенням чисельності осіб похилого та старезного віку.

Звертаючи увагу на особливості сучасного суспільства, яке характеризується непостійністю, рухливістю, інформаційною насиченістю, важливими є дослідження проблем адаптації людей похилого віку як у вигляді механізмів пасивної адаптації, так і у формі активних копінг-стратегій. Специфіці механізмів пристосування та подолання присвячені роботи М.Д. Александрова, О.В. Краснової, О.Л. Лідерса та ін.

Вивчення стресостійкості в людей похилого віку та факторів, які допомагають успішному подоланню стресу, проводиться в межах теоретичного конструкту життестійкості, введеного С. Мадді та С. Кобейса. Життестійкі установки, на думку учених, включають три перемінні: залученість, контроль, прийняття ризику.

Важливим є дослідження вікових особливостей осіб похилого віку, факторів, які сприяють розвитку різних підструктур особистості, зокрема, С.Д. Максименко описав особливості смислу життя осіб похилого віку; М.Л. Смульсон (Смульсон, 2013) досліджувала взаємодію таких категорій, як зрілість та саморозвиток, особистісне зростання, самореалізація, самопроекування як інтенціональне підґрунтя саморозвитку людей похилого віку; Х.О. Порсева, досліджуючи психологічні особливості ціннісних орієнтацій осіб похилого віку, виділяє, насамперед, цінність соціальної активності, творчі, професійні цінності, прагнення до самореалізації та самоздійснення, важливість для людей похилого віку передачі власного досвіду, задоволення потреб у спілкуванні.

О.Г. Коваленко, підкреслюючи значущість спілкування літніх людей, звертає увагу на різні аспекти міжособистісного спілкування, виділяючи такі проблеми, як самотність, зменшення кількості контактів, гіперспілкування в умовах будинку-інтернату. Дослідниця констатує, що проблема міжособистісного спілкування людей похилого віку є недостатньо розробленою, не створено цілісної парадигми, не розробле-

но практичних шляхів підвищення ефективності міжособистісного спілкування.

Проблемі задоволеності життям присвячені роботи Н.С. Пряжнікова, учений розглядає фактори задоволеності життям осіб похилого віку та пропонує різні моделі.

1. Теоретичне обґрунтування проблеми

Дослідження психологічних умов, які сприяють підвищенню якості життя осіб похилого віку, є пріоритетним завданням психологічної науки. Рівень задоволеності життям є одним із показників, що проявляються через емоційне переживання, когнітивно-поведінкові патерни, визначають якість та смисл життя особи похилого віку.

Задоволеність життям є складним психологічним явищем, яке формується на основі впливу багатьох факторів. Водночас Н.С. Пряжніков виділяє такі специфічні фактори, які впливають на світосприйняття та самоприйняття: відчуття потрібності, можливість реалізації себе в різних видах діяльності, стан здоров'я, відносини з рідними та близькими, соціальне забезпечення, культурні традиції, рівень самооцінки. На основі отриманих даних науковець робить висновок, що задоволеність життям людей похилого віку визначається різними факторами, але обов'язково умовою є наявність об'єднуючого життєвого задуму (смислу, цілі, ідеї, схеми стереотипу). Життєвий задум розвивається разом з особистістю та зумовлений як зовнішніми факторами, вихованням, культурою, навчанням, так і внутрішніми психологічними та духовними особливостями людини (Пряжніков, 2017).

У психологічній літературі, як зазначають Т.М. Полькіна та Т.С. Чуйкова, немає одностайних доказів кореляції між задоволеністю життям та віком, у результаті деяких досліджень виявляється негативний зв'язок між віком та задоволеністю життям, в інших дослідженнях спостерігається відносна задоволеність життям, разом із тим великий відсоток людей похилого віку повністю задоволені своїм життям. Такий аналіз, як вказують вчені, призводить до висновку про наявність індивідуальних відмінностей задоволеності життям в осіб похилого та впливу багаточисельних факторів (Полькіна, 2012).

Аналізуючи різні фактори та детермінанти задоволеності життям осіб похилого віку, А.О. Нестерова та С.М. Жучкова умовно розділяють їх на дві групи. До першої групи відносяться соціальні фактори: матеріально-економічні умови, соціальний статус, характер взаємодії із соціальним оточенням; до другої групи відносяться особистісні детермінанти: самоповага, екстравертованість / інтровертованість,

ціннісні орієнтації. До внутрішніх особистісних детермінант можна додати індивідуальний досвід, специфіку емоційно-вольової регуляції (Нестерова, Жучкова, 2018).

Особливістю людей похилого віку є переосмислення попереднього життя, його оцінка та прийняття, погляд людини похилого віку, як вказує Ліверхуд, переходить у зовнішній світ, відбувається глибоке занурення та пошук незмінних цінностей та ідей.

Від того, яка буде відповідь на питання: чи змогли реалізуватися задуми? чи вдалося власне життя? – залежить задоволеність життям сьогодні. Але з погляду Н.С. Пряжнікова, таке усвідомлення вдається не кожному, тому часто особи похилого віку демонструють різні імітації задоволеності. Виходячи зі складності питання задоволеність життям осіб похилого віку, учений пропонує моделі задоволеності життям, створені на основі чотирьох факторів, які мають два вектори, до вертикального вектору відносяться творчість (самобутність) – звичайність (нормальність); до горизонтального – егоїзм – альтруїзм.

Стисло аналізуючи надані моделі задоволеності життям (за Н.С. Пряжніковим), виділимо їх основні характеристики:

- модель «правильного життя»: чіткі правила (норми) життя / «м'які»;
- патерналістська модель: висока / низька духовна відповідальність, висока / низька матеріальна відповідальність за інших;
- модель захисту своїх пенсійних прав: активна діяльність / пасивне очікування, компетентність у захисті прав / некомпетентність;
- модель «ігнорування» старості: здоровий образ життя / надмірна увага до свого стану здоров'я, поведінка, характерна для молоді / поведінка, характерна для людей похилого віку;
- модель боротьби за життя (виживання): психологічне неприйняття смерті / смирення перед хворобами та старістю;
- модель підготовки до смерті: переключення уваги на смерть / переключення уваги на реальне життя;
- модель осмислення життя: сприйняття свого життя як цілісності / часткове прийняття свого життя;
- модель самоповаги: підкреслення власних досягнень / виділення своєї причетності до значущих подій, самоствердження себе через скромність / активно-агресивна позиція (Пряжніков, 2017).

Однією із засад, на думку М.Л. Смульсон, яка впливає на прояв активної позиції, відповідальності, прийняття адекватних рішень, здійснення достойних вчинків, спів-

відношення власних потреб із потребами інших людей, широке бачення рішення проблем, є мудрість. Мудрість як психологічний феномен проявляється в соціальному оточенні, комунікації та взаємодії з іншими людьми (Смульсон, 2013).

Мудрість людини похилого віку має свої особливості, вона формується на основі інтеграції накопиченого досвіду, його інтерпретації та реінтерпретації, на базі чого будується ментальний досвід. Як зазначає М.Л. Смульсон, для осіб похилого віку мудрість має важливу функцію, вона сприяє адаптації до навколишнього середовища, до світу в цілому, важливо доповнити – до фізичних змін, які пов'язані зі старінням організму. Дослідниця додає, що в осіб похилого віку мудрість, як інструмент адаптації, грає провідну роль.

Таку ж думку підтримує Н.С. Пряжніков, відмічаючи, що мудре відношення до свого життя є важливою перевагою осіб похилого віку, що проявляється в повному прийнятті себе, свого життя з усіма недоліками та протиріччями.

Відтак мудрість є важливим духовно-психологічним внутрішнім утворенням особистості, яке стає основою для відчуття задоволеності життям осіб похилого віку.

Водночас А.А. Нестерова та С.М. Жучкова, досліджуючи багаточисельні соціально-психологічні аспекти, які зумовлюють задоволеність життям осіб похилого та старезного віку, виділяють такі фактори (Нестерова, Жучкова, 2018):

- «усвідомлена та активна життєва позиція» – передбачає оцінку рівня психічного стану, здоров'я, ступень задоволеності основних життєвих потреб у своєму житті;
- «залученість у соціальну систему» – оцінка особами похилого віку ступеню їх залучення в соціум, системи соціальних відносин, прийняття з боку інших людей;
- «ціннісно-мотивована інтегрованість» – усвідомлення внутрішніх конфліктів, власних цінностей, смислу життя;
- «соціальна підтримка та турбота близьких» – усвідомлення своїх соціальних функцій, важливості підтримки близьких, значущості соціальної взаємодії з друзями;
- «оптимізм та задоволеність умовами життя» – оптимістична оцінка своїх можливостей у задоволеності необхідними умовами існування;
- «задоволеність статусно-ролевою позицією» – позитивна оцінка своєї діяльності, статусу в колективі, рівня освіти.

Розглянувши різноманітні моделі та фактори, які впливають на рівень задоволеності життям осіб похилого віку, простежуємо наявність трьох основних форм поведінки,

таких як: активно-позитивна форма, яка проявляється в активності, відповідальності, цілеспрямованості, повазі до інших та самоповазі, адекватному сприйнятті свого старіння тощо; пасивна форма – безвідповідальність, конформність, підвищена концентрація на своєму здоров'ї, відсторонення від реального життя; активно-агресивна – агресія до інших, аутоагресія.

На успішність адаптації, формування активної поведінки, а також на задоволеність життям впливають як властивості особистості, так і умови середовища, тому стає важливим досліджувати інтегруючі властивості особистості, до яких відноситься життєстійкість.

«Життєстійкість» – поняття, введене та розроблене С. Кобейса та С. Мадді, яке включає набір установок, сформованих на основі стійких та активних формах поведінки, спрямованих на подолання труднощів. Життєстійкість (*hardiness*) включає комплекс таких установок, аттїюдів, як включеність, контроль, прийняття виклику (ризик). Включеність – це активна життєва позиція, повне занурення в життя, відчуття цінності та значущості свого життя, активна співпраця з іншими, прийняття відповідальності за свої рішення та поведінку. Контроль – відчуття, що життя залежить від тебе, впевненість у власних ресурсах, самоконтроль. Аттїюд прийняття ризику вказує, що особа адекватно реагує як на свої перемоги, так і на поразки, робить висновки та рухається далі (Леонтьєв, 2006).

2. Методологія та методи

Виходячи з того, що психологи особливу увагу звертають на фактори, які підвищують активність людей похилого віку, розглядаючи їх як суб'єктів власної діяльності та життя, основним підходом було визначено суб'єктний підхід, який розроблений такими вченими, як К.О. Абульханова-Славська, Б.Г. Ананьєв, А.В. Брушлинський, С.Л. Рубінштейн, В.І. Слободчиков та ін. Ураховуючи основні положення суб'єктного підходу, в дослідженнях психологічних особливостей осіб похилого віку звертається увага на такі властивості, як самостійність, здатність приймати відповідальні рішення, контроль та самоконтроль, рішучість, активність у різних видах діяльності, результативність у досяганні мети тощо. Важливим принципом у дослідженні вважається принцип розвитку людини впродовж усього життя.

Використовувалась методика «Тест життєстійкості» (С. Мадді, в адаптації Д.О. Леонтьєв, О.І. Рассказової). Застосовувались такі методи, як бесіда з геронтологами, психологами, які надають психологічну до-

помогу людям похилого та старезного віку, із самими особами похилого віку, медичним працівниками та обслуговуючим персоналом геріатричних пансіонатів, близькими та рідними, також проводилось спостереження за особами похилого та старезного віку.

3. Результати та дискусії

Із метою встановлення специфіки та рівня сформованості життєстійких установок у людей похилого віку раніше нами було проведено дослідження серед осіб похилого віку (Новікова, 2013).

У результаті дослідження було встановлено, за шкалою «включеність» 30,8% осіб похилого віку отримали низькі показники, що свідчить про їхню залежність та безпорадність; 60% респондентів – середні бали, що вказує на їхню достатньо активну життєву позицію; лише 9,2% отримали високі показники. За шкалою «контроль» низькі бали виявлені у 32,2% осіб похилого віку, ця частина досліджуваних уникає невдач та складних ситуацій, нездатна контролювати своє життя, відсутній самоконтроль; у 57% осіб похилого віку зафіксовано нормативні показники, що характеризує їх як відповідальних та здатних контролювати події свого життя; високі бали отримало 9,2% респондентів. Встановлено низькі показники за шкалою «прийняття ризику» у 29% досліджуваних, що вказує на їх нездатність аналізувати власні помилки, переводити ситуації невдачі в позитивне русло; 57% осіб похилого віку отримали середні показники, що свідчить про їх спроможність приймати, використовувати як позитивний, так і негативний досвід, застосовувати отримані знання та навички; 29% респондентів мають низькі бали, їм притаманна нездатність самостійно орієнтуватися в невизначених та нестабільних ситуаціях. Загальний показник рівня життєстійкості знаходиться на низькому рівні у 33,31% осіб похилого віку, на високому рівні – у 13,8% досліджуваних, 57% осіб отримали нормативні показники. Встановлені результати рівня життєстійкості вказують на наявність в осіб похилого віку зрілих взаємопов'язаних установок, характеризуючи їх як суб'єктів свого життя, здатних впливати на події, адекватно, стійко реагувати на життєві негаразди. Разом із тим 33,31% учасників отримали низькі показники рівня життєстійкості, що вказує на необхідність надання людям похилого віку соціальної допомоги, постійного медичного супроводження, психологічної підтримки.

Надалі мета нашого дослідження – простежити психологічні особливості життєстійкості та задоволеності життям осіб похилого віку. Першим завданням було

встановити за пріоритетами фактори, які впливають на відчуття задоволеності життям осіб похилого віку. За результатами дослідження було встановлено, що для осіб похилого віку в задоволеності життям першочергову роль грають *особистісні* чинники, а саме: стан здоров'я, здатність до активності, можливість обслуговувати себе, незалежність від інших, комфортні умови проживання, фінансове забезпечення, безпека власного життя. На другому місці за значущістю стоять *комунікативно-міжособистісні* чинники: повага інших, розуміння, співчуття, потрібність, відсутність конфліктів, позитивні стосунки з рідними та близькими. На третій сходинці є *соціальний* фактор: загальна соціальна ситуація у країні й світі, негативно впливають військові конфлікти, заворушення, соціальна нестабільність, надзвичайні ситуації, катастрофи, нестабільна зовнішня та внутрішня політика, зниження моральних цінностей. Особливо треба відмітити вплив ЗМІ, люди похилого віку гостро реагують на тривожну інформацію, є дуже чутливими до несправедливості, підпадають під вплив неправдивої, фейкової інформації. Важливим соціальним фактором є культурні та релігійні традиції, їх стабільність та дотримання.

Окремо необхідно виділити психологічні чинники: темперамент, рівень самооцінки, риси характеру, ціннісні орієнтації, специфіку емоційної та вольової сфери, рівень мотиваційної спрямованості на досягнення цілей тощо.

Надалі було встановлено, що в осіб похилого віку, які мають високий рівень життєстійкості, на задоволеність життям більше впливають соціальні чинники, на другому місці знаходяться комунікативно-міжособистісні, на третьому – особистісні. Важливо відмітити, що особи похилого віку з високим рівнем життєстійкості проявляють активну позицію як у соціальному, так і особистісному житті, та задоволені своїм

життям, позитивно оцінюють своє минуле. На задоволеність життям осіб похилого віку, які мають низький рівень життєстійкості, впливають, перш за все, особистісні чинники, на другому місці – комунікативно-міжособистісні, на третьому – соціальні. Особливістю людей похилого віку з низьким рівнем життєстійкості є залежність від інших людей, соціальних структур, пасивна життєва позиція, конформність, високий рівень тривожності, постійне нарікання на своє життя, неприйняття свого минулого.

Окремо варто відмітити специфіку задоволеності життям у осіб похилого віку, які мають середній рівень життєстійкості, оцінка власного життя залежить від їхніх психологічних особливостей, соціальних умов життя та має індивідуальні відмінності, характер задоволення життям є нестабільним.

Висновки

За результатами проведеного дослідження нами встановлено, що задоволеність життям є важливим внутрішнім утворенням, яке зумовлене багатьма факторами, як внутрішніми, так і зовнішніми.

Доведено, що ступінь задоволеності життям має безпосередній зв'язок із таким психологічним утворенням, як життєстійкість: чим вище рівень життєстійкості, тим більше особи похилого віку відчувають задоволеність життям.

Особливу увагу треба звернути на осіб похилого віку, які мають низький рівень життєстійкості (33,31%), психологічне супроводження цієї вікової групи повинно проводитися комплексно із залученням медичних, соціальних працівників, геронтологів, психологів.

Варто відмітити, що 57% осіб похилого віку мають середній рівень життєстійкості, їхній ступінь задоволеності життям є нестійким, тому наступне завдання – розробити програму психологічного супроводу осіб похилого віку, яка спрямована на підвищення рівня життєстійкості осіб похилого віку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Леонтьев Д.А., Рассказова Е.И. Тест жизнестойкости. Москва, 2006. 63 с.
2. Нестерова А.А., Жучкова С.М. Факторная структура удовлетворенности жизнью в пожилом и старческом возрасте: социально-психологический подход. *Вестник Московского государственного университета. Серия: Психологические науки*. 2018. № 1. С. 60–72.
3. Новикова Ж.М. Исследование жизнестойкости у людей пожилого возраста. *Человек, субъект, личность в современной психологии : материалы Международной конференции, посвященной 80-летию А.В. Брушинского*. Москва : Институт психологии РАН, 2013. С. 558–561.
4. Полькина Т.М., Чуйкова Т.С. Анализ показателей жизненной удовлетворенности у людей пенсионного возраста. *Вестник Башкирского университета*. 2012. № 3. С. 1413–1415.
5. Пряжников Н.С. О факторах и моделях удовлетворенности жизнью в пожилом и старческом возрасте. *Вестник Московского университета. Серия 14. Психология*. 2017. № 4. С. 85–101.
6. Смульсон М.Л., Назар М.М., Мехтіханова Н.М. Мудрість як психологічний феномен. *Технології розвитку інтелекту*. 2013. № 4. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/tri_2013_4_5 (дата звернення: 12.02.2019).

REFERENCES:

1. Leontev, D.A., & Rasskazova, E.I. (2006). *Test zhiznestaykosti [Hardness test]*. Moscow: Smyisl [in Russian].

2. Nesterova, A. A., & Zhuchkova, S. M. (2018). *Faktornaya struktura udovletvorennosti zhiznyu v pozhilom i starcheskom vozraste: sotsialno-psihologicheskii podhod [Factor structure of life satisfaction in old and old age: a socio-psychological approach]*. *Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya: Psihologicheskie nauki – Bulletin of Moscow State University. Series: Psychological Sciences*, 1, 60–72 [in Russian].

3. Novikova, Zh. M. (2013). *Issledovanie zhiznestoykosti u lyudey pozhilogo vozrasta Chelovek, sub'ekt, lichnost v sovremennoy psihologii [Study of hardness in the elderly]. Materialy Mezhdunarodnoy konferentsii, posvyaschenoy 80-letiyu A.V. Brushinskogo – Man, subject, personality in modern psychology: materials of the International Conference dedicated to the 80th anniversary of A.V. Brushinsky*. Moscow: Iz-vo "Institut psihologii RAN", 558–561 [in Russian].

4. Polkina, T. M., & Chuykova, T. S. (2012). *Analiz pokazateley zhiznennoy udovletvorennosti u lyudey pensionnogo vozrasta [Analysis of indicators of life satisfaction in people of retirement age]*. *Vestnik Bashkirskogo universiteta – Bulletin of the Bashkir University*, 3, 1413–1415 [in Russian].

5. Pryazhnikov, N. S. (2017). *O faktorah i modelyah udovletvorennosti zhiznyu v pozhilom i starcheskom vozraste [On factors and models of life satisfaction in old and old age]*. *Vestnik Moskovskogo universiteta. Seriya 14. Psihologiya – Bulletin of Moscow University. Series 14. Psychology*, 4, 85–101 [in Russian].

6. Smulson M. L., & Nazar M. M., & Mehtlanova N. M. (2013). *Mudrist yak psihologIchniy fenomen [Wisdom as a psychological phenomenon]*. *Tehnologiyi rozvitku intelektu – Technologies of development of intelligence*, 4. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tri_2013_4_5 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 27.02.2019.

The article was received 27 February 2019.

УДК 37.015.3

DOI 10.32999/ksu2312-3206/2019-2-12

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ УЧНІВ 8-Х КЛАСІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ

Спиця-Оріщенко Наталія Анатоліївна,

аспірант кафедри практичної психології

Українська інженерно-педагогічна академія

ORCID: 0000-0003-0248-4152

Мета статті – навести теоретичні та практичні аспекти розв’язання актуального психолого-педагогічного завдання – професійного самовизначення учнів 8-х класів на прикладі аналізу результатів експериментального дослідження структури та динаміки психологічних особливостей мотивації професійного самовизначення.

Методи: математико-статистичний аналіз (первинна описова статистика, аналіз відмінностей у розподілі ознак за критерієм t-Студента, кореляційний аналіз з використанням лінійної кореляції Rxy Пірсона). Математична обробка здійснювалася за допомогою пакета математико-статистичних програм SPSS-17.0, Statistica 10.0.

Результати. Провідними в структурі мотивації професійного самовизначення постають особливості саморозвитку у навчанні, соціальний чинник мотивації та психофізіологічні передумови виникнення загальної шкільної тривожності. Значущими є: взаємозв’язок прагнення до успіхів у навчанні з внутрішнім мотивом навчальної діяльності, що зумовлює навчання заради прагнення до власного розвитку; зовнішній мотив навчальної діяльності та залежність професійного самовизначення, що вказує на переважання зовнішньої мотивації; загальна тривожність у школі, з якою найбільш пов’язана низька фізіологічна опірність стресу. Знаходить свого прояву взаємопов’язаність нерішучості у професійному виборі з низьким рівнем оптимізму професійного вибору та заниженою самооцінкою; вираженість страху невідповідності очікуванням оточуючих, який віддзеркалює орієнтацію на значущість інших в оцінці власних результатів, вчинків і думок за невираженості страху ситуації перевірки знань; взаємопов’язаність прагнення до емоційно комфортної атмосфери, яку створює учитель на уроці, та наявним несприятливим психічним фоном, який не дозволяє дитині розвивати свої потреби в успіху (фрустрація потреби у досягненні успіху). Наймеш вираженими у структурі мотивації професійного самовизначення постають інтелектуально-мотиваційні аспекти, раціоналізм професійного самовизначення та взаємопов’язаність комунікативного мотиву зі страхом самовираження.

Висновки. Необхідною умовою оптимального процесу професійного самовизначення визначено формування та розвиток мотиваційних компонентів в учнів II ступеню навчання у процесі психологічного супроводу їх професійного самовизначення.

Ключові слова: структура мотивації, динаміка мотивації, взаємозв’язок мотиваційних параметрів, аспекти професійного вибору, допрофільний рівень навчання.